

Mgr Katarzyna Mróz
Uczelnia Łazarskiego w Warszawie
katarzyna.iwona.mroz@gmail.com

Europejski standard ochrony praw osób zatrzymanych w świetle nadużyć władzy przez funkcjonariuszy policji

European standard for the protection of the rights of detained
persons in the light of abuse of power by police officers

*Najlepszą możliwą gwarancją przeciwko złemu traktowaniu
jest jednoznaczne odrzucenie takiego sposobu traktowania
przez samych funkcjonariuszy policji.
CPT/Inf (2010) 3, pkt 16*

Abstrakt

Celem badawczym jest analiza granic proporcjonalności działań podejmowanych przez funkcjonariuszy policji w postępowaniu karnym przeciwko osobom zatrzymanym. Analizie poddano przypadki niewłaściwego traktowania osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy policji oraz przesłuchiowanych na komisariatach policji. W badaniach podjęto próbę oszacowania liczby spraw, w których wszczęto postępowanie karne przeciwko funkcjonariuszom policji z art. 246 k.k. w związku z niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem. Autorka zamierza odpowiedzieć na pytanie, jaka jest skala nadużyć w działalności funkcjonariuszy policji oraz czy zasadne są zarzuty formułowane pod ich adresem przez osoby,

wobec których podjęta została określona interwencja. Celem badań jest zweryfikowanie, czy obecnie istniejące systemy karnoprocesowe zabezpieczają w pełni obywateli przed naruszeniem ich prawa do wolności oraz słusznymi interesów w wyniku działań organów procesowych. Założeniem autorki jest sprawdzenie, czy środki kontrolno-represyjne, podejmowane z myślą o wzmocnieniu bezpieczeństwa, implikują zagrożenie podstawowych praw człowieka poprzez nieproporcjonalnie duże możliwości wprowadzania restrykcji i ograniczeń wolności. Zakreślona w publikacji problematyka badawcza wpływa na wykorzystanie następujących metod badawczych: formalno-dogmatycznej, analizy treści oraz metody statystycznej.

Abstract

The research objective is to analyze the limits of proportionality of actions taken by police officers in criminal proceedings against detainees. The analysis covers cases of improper treatment of persons detained by police officers and questioned at police stations. The study attempts to estimate the number of cases in which criminal proceedings were instituted against police officers under Article 246 of the Code of Criminal Procedure in connection with inhuman or degrading treatment of police officers. The author intends to answer the question what is the scale of abuses in the activity of police officers and whether the charges against them made by persons against whom a specific intervention was undertaken are justified. The aim of the research is to verify whether the currently existing penal-procedural systems fully protect citizens against violation of their right to freedom and legitimate interests as a result of the activities of procedural bodies. The author's assumption is to check whether the control and repression measures taken with a view to strengthening security imply a threat to fundamental human rights through disproportionately large possibilities to introduce restrictions and restrictions on freedom. The research issues outlined by the author influence the use of the following research methods: formal and dogmatic, content analysis and statistical method.

1. Wstęp

W doktrynie prawa trwa odwieczny rozdzźwięk pomiędzy ukształtowaną antynomią uprawnień indywidualnych i zbiorowych a bezpieczeństwem publicznym leżącym u podstaw działania instytucji policyjnych. Zatrzymanie osoby, powodujące niejednokrotnie szeroki oddźwięk społeczny czy też medialny, stanowi jedną z najbardziej newralgicznych czynności znajdujących się w kompetencji organów ścigania. Skala nadużyć lub przekroczeń uprawnień funkcjonariuszy publicznych

nie sprzyja umacnianiu zasad „demokratycznego działania policji” (*democratic policing*) oraz „działania policji bliżej obywatela” (*community policing*)¹.

Chociaż truizmem jest stwierdzenie, że demokratyczne państwo prawne winno gwarantować poszanowanie wolności i praw jednostki poprzez urzeczywistnianie zasad sprawiedliwości społecznej i zaufania obywateli do państwa, „wysoko rozwinięta kultura prawna Europy, tradycyjne przywiązanie do rządów prawa, (...) nie pozwalają pozostać obojętnym na zachodzące przypadki niehumanitarnego i poniżającego traktowania jednostek ludzkich, nie mówiąc już o torturach”². Powtarzalność pewnych generalnych i typowych zarzutów kierowanych wobec intensywnych działań policji na etapie zatrzymania nierzadko okazuje się zarzewiem poważnych konfliktów na tle fundamentalnej wolności, będącej nadrzędną wartością, z której wynika obowiązek państwa w zapewnieniu bezpieczeństwa publicznego.

Rozważając implikacje standardu ochrony praw człowieka i granic swobód obywatelskich w sferze prawa europejskiego, należy zauważyć, że sprawy dotyczące przekroczenia granic proporcjonalności ograniczania praw podstawowych stanowiących twardy rdzeń Konwencji, podlegają szczegółowemu badaniu przez sądy krajowe i międzynarodowe, w tym przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej: ETPCz). „Jakkolwiek wolnościowe prawa człowieka służą ochronie jednostek przed nadużyciami ze strony państwa i jego funkcjonariuszy, nie można na te prawa i władzę państwową patrzeć jako na rzeczywistości przeciwstawne. W istocie rzeczy stanowią one bowiem rzeczywistości komplementarne, ponieważ prawa człowieka nie mogą być zapewnione i wyegzekwowane inaczej, jak przez sprawnie funkcjonujące państwo. Jedynie państwo bowiem może stworzyć porządek zapewniający wolność obywatelom i zapewnić skuteczność instytucjom stojącym na straży sprawiedliwości”³.

Problemy wynikające z przykładów konkretnych spraw dotyczących zatrzymania przez funkcjonariuszy publicznych stanowią asumpt do rozważań nad europejskim standardem ochrony praw człowieka, z uwzględnieniem szlachetnej koncepcji *procedural due process*, która wyrosła z założenia, że „wolności osobiste są niewiele warte, jeżeli brak jest instytucjonalnych gwarancji wobec arbitralnego działania władzy”⁴. Artykuł ma na celu ustalenie, czy podejmowane przez

¹ A. Wentkowska, *Quis custodiet ipsos custodes? Skargi na działania policji – konteksty prawnoporównawcze*, Warszawa 2017, s. 12.

² G. Michałowska, *Ochrona praw człowieka w Radzie Europy i Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 116.

³ Zob. E. Wiszowaty, *Etyka Policji. Między prawem, moralnością i skutecznością*, Warszawa 2011, s. 94; W. Osiatyński, *Filozofia i historia praw człowieka* [w:] *Prawa człowieka a Policja*, red. A. Rzepliński, Legionowo 1994, s. 15–61.

⁴ H.J. Friendly, *Some Kind of Hearing*, „University of Pennsylvania Law Review” 1975, t. 123, s. 1267; R.B. Saphire, *Specifying Due Process Values: Toward a More Responsive*

funkcjonariuszy policji działania w postępowaniu karnym wobec osób zatrzymanych są uzasadnione i wystarczające, w szczególności nieprzekraczające granicy proporcjonalności. Ukazanie karnoprocesowych ograniczeń sfery podstawowych praw obywatelskich, zabezpieczonych odpowiednimi rygorami mającymi istotne znaczenie dla systemu prawnego demokratycznych państw, uzupełnione zostaje bogatym orzecnictwem strasburskim, uwzględniającym istotne implikacje wynikające z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

Atrakcyjności naukowej podejmowanego tematu sprzyja zwiększająca się społeczna doniosłość klasycznego dla praw człowieka znaczenia wolności od tortur oraz zakazu niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania. Badanie występujących w tym zakresie tendencji koncentruje się wokół orzecnictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i standardów Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT).

2. Standardy orzecnictwa ETPCz w sprawach dotyczących osób zatrzymanych

Organy strasburskie niejednokrotnie w swoich rozstrzygnięciach wypowiadały się na temat zgodności określonych działań policji z regulacjami zawartymi w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁵ (dalej: Konwencja). W praktyce okazuje się, że art. 3 Konwencji Europejskiej – „uświęcający jedną z podstawowych wartości demokratycznego społeczeństwa, tworzących system Rady Europy”⁶ – jest notorycznie naruszany przez siły policyjne przy interwencjach służbowych, w szczególności przy zatrzymaniach⁷. Zgodzić należy się z B. Gronowską, że „praktyka orzecznicza Trybunału Strasburskiego na tle art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, ukazuje

Approach to Procedural Protection, „University of Pennsylvania Law Review” 1978, t. 127, s. 111.

⁵ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., Dz.U. 1993 Nr 61 poz. 284.

⁶ Zob. wyroki ETPCz z: 7.07. 1989 r., sprawa 14038/88 *Soering v. Wielkiej Brytanii*, § 88; 6.04.2000 r., sprawa 26772/95 *Labita v. Włochom* [GC], ECHR 2000-IV, § 119; 29.04.2002 r., sprawa 2346/02 *Pretty v. Wielkiej Brytanii*, § 49.

⁷ Zgodnie z art. 3 EKPC: „Nikt nie może być poddany torturom ani niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu”. Szerzej: M. Lewandowski, *Realizacja art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Europie Środkowo-Wschodniej: przegląd orzecnictwa strasburskiego*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego” 2011, nr 2, s. 89–106.

niezwykle zróżnicowane sytuacje, co jest odbiciem wielowarstwowości przedmiotu ochrony tego przepisu”⁸.

Wielowymiarowa analiza dotychczasowych wyroków ETPCz (w latach 1959–2015) pozwala stwierdzić, że naruszenia art. 3 stanowiły około 15% w stosunku do naruszeń wszystkich artykułów Konwencji (2465 spraw), przy czym odnotowano aż 133 przypadki tortur. W sprawach przeciwko Polsce Trybunał orzekł 45 naruszeń art. 3 Konwencji, w tym 2 przypadki tortur, 34 przypadki niehumanitarnego i poniżającego traktowania oraz 9 sytuacji związanych z brakiem przeprowadzenia należytego dochodzenia⁹.

Nie ulega wątpliwości, że państwo jest odpowiedzialne moralnie za każdą osobę aresztowaną¹⁰. Słusznie wskazał Trybunał, że „jeśli pozbawienie wolności ma być zgodne z prawem, nie może być arbitralne”¹¹. Powyższe stanowisko ściśle koresponduje ze standardem określonym w art. 18 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, zgodnie z którym „ograniczenia praw i wolności, na które zezwala niniejsza Konwencja, nie będą stosowane w jakichkolwiek innych celach, niż te, dla których zostały wprowadzone”¹². Oznacza to, że „konieczność”¹³ działania państwa w sposób wpływający na swobody obywatelskie zasadniczo wiąże się z poszukiwaniem właściwej równowagi między działaniem państwa a prawem jednostki. Testem na to, czy dany powód jest „wystarczający” do zatrzymania osoby jest nie tylko istnienie racjonalnego związku między zastosowanymi środkami a realizowanym celem, ale również zapewnienie sprawiedliwej równowagi między ogólnym interesem wspólnoty i wymaganiami w zakresie ochrony fundamentalnych praw jednostki¹⁴.

Kluczowy na kanwie niniejszych rozważań jest pogląd, zgodnie z którym istotą stwierdzenia naruszenia standardu Konwencji w przedmiocie prawnej pomocy osobom zatrzymanym jest przekroczenie pewnego minimalnego

⁸ B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2010, s. 250.

⁹ Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w roku 2016, Warszawa 2017, s. 190.

¹⁰ Wyrok ETPCz z 4.12.1995 r., sprawa 18896/91 *Ribitsch v. Austria*, A.336, § 34–36.

¹¹ Zob. wyroki ETPCz z: 28.11.2000 r., sprawa 29462/95 *Rehbock v. Słowenii*; 22.05.2001 r., sprawa 22279/93 *Altay v. Turcji*; 12.04.2007 r., sprawa 48130/99 *Ivan Vasilev v. Bułgarii*.

¹² Wyrok ETPCz z 19.05.2004 r., sprawa 70276/01 *Gusinkiy v. Rosji*.

¹³ Zdaniem Trybunału „termin »konieczne« nie jest synonimem terminu »niezbędne«, ani nie charakteryzuje się elastycznością terminów takich, jak »dopuszczalne«, »zwyczajne«, »przydatne«, »racjonalne« czy »pożądane« [...]”; „implikuje on raczej istnienie »naglącej społecznej potrzeby«”. Zob. wyrok ETPCz z 26.04.1979 r., sprawa *Sunday Times v. Wielkiej Brytanii* (nr 1), A.30, § 59.

¹⁴ J. Murdoch, R. Roche, *Europejska Konwencja praw człowieka a działania Policji. Podręcznik dla funkcjonariuszy policji i innych organów ścigania*, https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_European_Convention_Police_POL.pdf [dostęp: 3.10.2018].

poziomu dolegliwości danej formy traktowania lub karania człowieka¹⁵. Oczywiście, nie można wykluczyć stosowania środków przymusu bezpośredniego przez siły prewencyjne, jednakże – jak podkreśla Trybunał – użycie siły przy zatrzymaniu musi być nieodzowne i nie może być nadmierne¹⁶. Celem dopełnienia powyższych konstatacji zasadne wydaje się wskazanie, iż „uciekanie się w stosunku do osoby pozbawionej wolności do użycia siły fizycznej, która nie była bezwzględnie spowodowana zachowaniem tej osoby, umniejsza godność ludzką i zasadniczo narusza prawo określone w artykuale 3”¹⁷.

Europejski Trybunał Praw Człowieka przypomina, że „w sytuacji, gdy nietykalność cielesna osoby została naruszona podczas zatrzymania lub w innych okolicznościach, w których osoba była pod kontrolą Policji, każdy taki przypadek będzie domniemanym przykładem złego traktowania”¹⁸. Jednocześnie Trybunał podkreśla, że „procedury zawarte w Konwencji nie zawsze sprowadzają się do rygorystycznego stosowania zasady *affirmanti incumbit probatio*”¹⁹ (kto twierdzi, ten musi dowieść). Bez wątpienia z racji absolutnego charakteru zakazu tortur i nieludzkiego lub poniżającego traktowania każdorazowo ciąży nad władzach powinność przedstawienia przekonujących i wiarygodnych argumentów pozwalających wyjaśnić lub usprawiedliwić postępowanie, w szczególności siłę, użytą podczas interwencji policyjnej²⁰. Dowody świadczące o tym, czy siła użyta przez funkcjonariuszy publicznych nie była nadmierna, a jedynie uzasadniona okolicznościami sprawy, oceniane są *ad casum* według standardu „ponad rozsądną wątpliwość”²¹.

Dokonując analizy orzeczeń ETPCz w sprawach dotyczących naruszeń art. 3 Konwencji²², skonstatować należy, iż wiele państw wciąż zmaga się z istotnym problemem braku przeprowadzenia rzetelnych i efektywnych postępowań w razie zarzutów osób zatrzymanych dotyczących ich złego traktowania przez

¹⁵ B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka...*, s. 251.

¹⁶ *Ivan Vasilev v. Bułgarii*, § 55–65.

¹⁷ *Ribitsch v. Austria*, § 34–38.

¹⁸ Zob. wyroki ETPCz z: 18.10.2004 r., sprawa 42066/98 *Bursuc v. Rumunii*, § 80; 23.10.2007 r., sprawa 29089/06 *Colibaba v. Mołdawii*, § 43.

¹⁹ Wyrok ETPCz z 24.04.2003 r., sprawa 435/94 *Aktas v. Turcji*.

²⁰ Zob. wyroki ETPCz z: 20.06.2002 r., sprawa 27715/95 i 30209/96 *Berliński v. Polsce*, § 57–71; *Rehbock v. Słowenii*, § 67.

²¹ *Berliński v. Polsce*, § 59.

²² Por. wyroki ETPCz z: 12.04.2007 r., sprawa 46702/99 *Dzwonkowski v. Polsce*; 13.01.2009 r., sprawa 15562/02 *Lewandowski i Lewandowska v. Polsce*; 24.02.2009 r., sprawa 19616/04 *Pieniak v. Polsce*; 31.03.2009 r., sprawa 14612/02 *Wiktorko v. Polsce*; 12.05.2009 r., sprawa 9258/04 *Mrozowski v. Polsce*; 27.09.2011 r., sprawa 22339/08 *Karbowniczek v. Polsce*; 17.09.2013 r., sprawa 22426/11 *Przemysk v. Polsce*.

funkcjonariuszy policji.²³ Skutkiem tego zjawiska jest iluzoryczna i nieskuteczna realizacja uprawnień procesowych w postępowaniu karnym, które stają się regułą, nie zaś wyjątkiem²⁴.

Trybunał uznał za szczególnie niezadowolające, że prokurator był gotowy zakończyć postępowanie w sprawie stwierdzeniem, że funkcjonariusze Policji nie przekroczyli swoich obowiązków, co więcej uznał, że skarżący został uderzony przez funkcjonariusza Policji gumową pałką policyjną tylko w ramię, w sytuacji gdy skarżący miał rany twarzy. Trybunał uznaje, że prokurator nie poczynił żadnych kroków, aby wyjaśnić jak skarżący doznał urazów twarzy, w szczególności ubytków zębów, jeśli nie było to efektem uderzenia gumową pałką policyjną²⁵.

Po pierwsze prokurator nie wyjaśnił pochodzenia rozległych obrażeń syna skarżących, pomimo dowodu medycznego. Pomimo że raporty lekarzy sądowych, na których opierała się prokuratura sugerowały, że obrażenia mogły być wynikiem przemocy, zaniedbał ten aspekt i założył, że wszelkie obrażenia wynikały z zachowania syna skarżących²⁶.

3. Uprawnienia zatrzymanych w świetle europejskich gwarancji procesowych

Zagadnienie ochrony osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy policji w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa stanowi przedmiot regularnych analiz ze strony organów międzynarodowych. Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom, Europejski Trybunał Praw Człowieka oraz Komitet Praw Człowieka ONZ wielokrotnie zajmowali się kwestią efektywności prawa do obrony i granic tej efektywności w określonym odcinku problematyki.

Głównym źródłem interpretacji zakresu oraz treści prawa do pomocy prawnej wciąż pozostaje orzecznictwo ETPCz. Nie ulega wątpliwości, że dostęp do adwokata na wczesnym etapie stanowi element gwarancji proceduralnych, będący warunkiem skutecznego korzystania przez podmioty prawa z obrony swoich interesów²⁷. Chociaż Konwencja nie zawiera przepisu mówiącego wprost, od jakiego momentu osoba pozbawiona wolności musi mieć zapewnioną

²³ Standardy CPT. „Merytoryczne” fragmenty sprawozdań ogólnych Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom” CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2011, s. 102.

²⁴ Por. wyroki ETPCz z: 9.04.1984 r., sprawa 8966/80 *Goddi v. Włochom*, § 27; 13.05.1980 r., sprawa *Artico v. Włochom*, A.35.

²⁵ *Mrozowski v. Polsce*, § 37.

²⁶ *Karbowniczek v. Polsce*, § 72.

²⁷ Zob. wyroki TK z: 8.10.2013 r., K 30/11, par. 3.3; 28.11.2007 r., K 39/07, OTK ZU nr 10/A/2007, poz. 129, cz. III, pkt 11.2.1 uzasadnienia.

możliwość kontaktu ze swoim obrońcą²⁸, w orzecznictwie Trybunału prezentowane jest stanowisko, zgodnie z którym uprawnienie do kontaktu z obrońcą powinno być zagwarantowane od samego początku, to jest od momentu zatrzymania, niezależnie od tego, czy zatrzymany jest przesłuchiwany przez policję²⁹. Nie można tracić z pola widzenia faktu, że „zachowanie skarżącego w początkowej fazie postępowania może mieć istotne znaczenie dla dalszego przebiegu procesu”³⁰, w szczególności oddziaływać na możliwość realizacji jego uprawnień poprzez ograniczenie możliwości późniejszej obrony przed sądem.

Wskazuje się, że kluczowe znaczenie przedmiotowych uprawnień w prewencji tortur opiera się na założeniu, iż ryzyko złego traktowania znacznie wzrasta w przypadku, gdy osoba zatrzymana zostaje pozbawiona kontaktu ze światem zewnętrznym³¹. Trybunał dobitnie wskazuje, że „konieczne są dodatkowe zabezpieczenia w przypadkach, gdy oskarżony prosi o pomoc prawną, ponieważ bez adwokata osoba ma mniejsze szanse zostania poinformowaną o swoich prawach, a w rezultacie istnieje mniejsza szansa, że będą one przestrzegane”³².

CPT wielokrotnie stwierdzał, że „okres następujący natychmiast po pozbawieniu wolności to czas, w którym ryzyko zastraszenia i fizycznego złego traktowania jest największe”.³³ Prawo do uzyskania pomocy prawnej we wczesnym

²⁸ Por. dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz.Urz. UE L 294, s. 1–12), która zobowiązuje państwa członkowskie do zagwarantowania podejrzanym i oskarżonym dostępu do adwokata w takim terminie i w taki sposób, aby osoby te mogły rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony (zob. art. 3 i art. 4 dyrektywy).

²⁹ Por. wyrok ETPCz z 24.11.1993 r., sprawa *Imbrioscia przeciwko Szwajcarii*, Seria A nr 275, § 36–38, w której Trybunał orzekł, iż „głównym celem art. 6 Konwencji, w zakresie spraw karnych, jest zapewnienie prawa do sprawiedliwego sądu w toczącym się postępowaniu karnym przed właściwym sądem, ale nie oznacza to, że art. 6 nie ma zastosowania do postępowania przygotowawczego”.

³⁰ Zob. wyroki ETPCz z: 13.10.2009 r., sprawa 7377/03 *Dayanan v. Turcji*; 13.02.2001 r., sprawa 29731/96 *Krombach v. Francji*; 8.02.1996 r., sprawa 18731/91 *John Murray v. Wielkiej Brytanii*; 31.03.2009 r., sprawa 20310/02 *Płonka v. Polsce*; 27.05.2004 r., sprawa 25143/94 *Yurttas v. Turcji*; 21.04.2011 r., sprawa 42310/04 *Nechiporuk i Yonkalo v. Ukrainie*.

³¹ R. Carver, *Does torture prevention work? Research project commissioned by the Association for the Prevention of Torture. Report of exploratory phase*, s. 7.

³² Zob. wyroki ETPCz z: 20.10.2015 r., sprawa 25703/11 *Dvorski v. Chorwacji*, § 101; 9.06.2016 r., sprawa 2308/06 *Saranchov v. Ukrainie*, § 44; 10.11.2016 r., sprawa 48016/06 i 7817/07 *Sitnevskiy i Chaykovskiy v. Ukrainie*, § 63; 24.09.2009 r., sprawa 7025/04 *Pishchalnikov v. Rosji*, § 78.

³³ Standardy CPT, Rada Europy, CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2011, s. 16.

stadium postępowania karnego akcentuje również w swym orzecznictwie Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu, podkreślając, że dostęp podejrzanego do obrońcy jest niezwykle istotny z punktu widzenia rzetelności procesu sądowego.

[...] Trybunał uznaje, że aby prawo do uczciwego procesu pozostało wystarczająco »praktyczne i skuteczne« [...], art. 6 ust. 1 wymaga, aby z zasady dostęp do obrońcy był zapewniony od pierwszego przesłuchania podejrzanego przez policję, chyba że w świetle konkretnych okoliczności w danym przypadku wykazane zostanie, że istnieją uzasadnione powody do ograniczenia tego prawa³⁴.

[...] od momentu zatrzymania osobie oskarżonej przysługuje prawo do pomocy obrońcy, również poza przesłuchaniem [...]. Uczciwość postępowania wymaga, aby oskarżony miał możliwość uzyskania całej gamy usług ściśle związanych z pomocą prawną. W tym zakresie obrońca musi być w stanie zabezpieczyć podstawowe aspekty obrony takiej osoby: omówienie sprawy, organizację obrony, gromadzenie dowodów na rzecz oskarżonego, przygotowanie do przesłuchania, wsparcie oskarżonego w trudnych momentach i sprawdzanie warunków aresztowania³⁵.

Bierne podejście władz, jakie wystąpiło w tej sprawie, było w sposób oczywisty niewystarczające dla wypełnienia ich pozytywnego obowiązku dostarczenia przesłuchiwanemu koniecznej informacji pozwalającej mu na dostęp do pomocy obrońcy³⁶.

Swoistą klasyką strasburskiego *case-law*, wpisującą się w problematykę dotyczącą sposobu prowadzenia postępowania przedjurysdykcyjnego, pozostaje orzeczenie w sprawie *Salduz przeciwko Turcji*³⁷. Przyjęta w tym judykacie przez ETPCz koncepcja w zakresie zasadniczych elementów nawiązuje do wypracowanej w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych w Stanach Zjednoczonych koncepcji minimalnych gwarancji procesowych składających się na standard

³⁴ Zob. m.in. wyroki ETPCz z: 20.04.2010 r., sprawa 12315/05 oraz 17605/04, *Laska i Lika v. Albanii*, § 62; 28.10.2010 r., sprawa 42310/04 *Leonid Lazarenko v. Ukrainie*, § 49; 24.01.2012 r., sprawa 24893/05 *Nechto v. Rosji*, § 102; 12.01.2012 r., sprawa 16717/05 *Todorov v. Ukrainie*, § 76; 1.10.2013 r., sprawa 38494/04 *Gonța v. Rumunii*, § 63; 9.04.2014 r., sprawa 30460/13 *A. T. v. Luksemburgowi*, § 63; 6.10.2015 r., sprawa 4722/09 *Turbylev v. Rosji*, § 93; 12.01.2016 r., sprawa 37537/13 *Borg v. Malcie*, § 57; sprawa *Pishchalnikov v. Rosji*, § 70; sprawa *Nechiporuk i Yonkalo*, § 262.

³⁵ *Dayanan v. Turcji*, § 32.

³⁶ Wyrok ETPCz z 11.12.2008 r., sprawa 4268/04 *Panovits v. Cypru*.

³⁷ Wyrok ETPCz z 27.11.2008 r., sprawa 36391/02 *Salduz v. Turcji*.

rzetelnego procesu (*guaranty of due proces*)³⁸, określanych powszechnie jako tzw. doktryny Miranda³⁹.

Z punktu widzenia złożonych reguł procesowych, mających zakorzenie nie w regulacjach konstytucyjnych, doktryna Miranda zawiera podstawowe przesłanki umożliwiające realizację podstawowych celów postępowania, przy jednoczesnym wyznaczeniu ram działania organów procesowych z jednej strony, z drugiej – gwarantuje jednostce, stanowiącej obiekt czynności wykonywanych w ramach postępowania karnego, zestaw uprawnień⁴⁰. Do praw, o których mowa, zaliczyć należy: a) gwarancję udziału profesjonalnego obrońcy w czynności przesłuchania oraz możliwość przeprowadzenia konsultacji z zachowaniem poufności; b) elementy gwarantujące realizację prawa do obrony w aspekcie formalnym, to jest możliwość realnego skorzystania z pomocy obrońcy, oraz materialnym – prowadzącym się do merytorycznego i psychologicznego wsparcia profesjonalnego prawnika w procesie podejmowania decyzji; c) elementy związane z systemem reguł składających się na gwarancje rzetelnego procesu⁴¹.

Niezależnie od zasygnalizowanych uwag wskazać należy, że dostęp do adwokata, nawet jeżeli zostanie zagwarantowany i wykonany natychmiast po zatrzymaniu lub po przedstawieniu zarzutów, nie stanowi samoistnej gwarancji skutecznej obrony, jeżeli adwokat nie otrzyma szansy efektywnego uczestniczenia w postępowaniu⁴².

Podkreślić należy, iż nawet gdy wyjątkowe okoliczności sprawy uzasadniają odmowę dostępu do adwokata ograniczenie w korzystaniu z jego pomocy nie może zniweczyć praw zagwarantowanych w art. 6 Konwencji⁴³. Kwestia ewentualnego ograniczenia prawa do korzystania z pomocy prawnej podlega

³⁸ F. Schauer, *The Miranda Warning*, „Washington Law Review” 2013, vol. 88, s. 155–156; R.C. Philips, *The Fifth Amendment and Miranda. A Legal Update. Table of Contents. Second Edition*, May 2016, s. 23–24.

³⁹ U.S. Supreme Court. *Miranda v. Arizona*, 384 U.S. 436 (1966). *Miranda v. Arizona*. No. 759. Argued February 28–March 1, 1966. Decided June 13, 1966. 384 U.S. 436.

⁴⁰ P. Kardas, *Gwarancje prawa do obrony oraz dostępu do obrońcy na wstępnym etapie postępowania karnego. Kilka uwag w świetle Dyrektywy w sprawie prawa dostępu do adwokata, doktryny Salduz oraz doktryny Miranda*, „Palestra Świętokrzyska” 2018, nr 43–44, s. 14.

⁴¹ J.P. Levine, M.C. Musheno, D.J. Palumbo, *Criminal Justice in America: Law in Action*, New York 1986, s. 70–71.

⁴² Zob. wyrok ETPCz w sprawie *Imbrioscia przeciwko Szwajcarii*, w której Trybunał nie stwierdził naruszenia art. 6 ust. 3 lit. c Konwencji, uznając, że pomimo iż obrońca skarżącego nie był zawiadamiany o wszystkich terminach przesłuchania, postępowanie karne było rzetelne w całości. Kluczowy dla przyjęcia takiego stanowiska był fakt, że obrońca nie przejawiał żadnej aktywności ani w przesłuchaniach, w których uczestniczył, ani przy zaznajamianiu się z materiałami śledztwa.

⁴³ „Prawa do obrony zostają co do zasady naruszone w sposób nieodwracalny w przypadku gdy obciążające wyjaśnienia złożone podczas przesłuchania przez policję bez dostępu do adwokata zostaną wykorzystane w celu skazania.” Por. *Salduz v. Turcji*, § 55.

każdorazowo ocenie przez pryzmat złożoności konkretnej sprawy, jak również okoliczności towarzyszących, które mogłyby wpłynąć na skuteczność obrony⁴⁴. Stosowanie ograniczeń może być rozważane jedynie zupełnie wyjątkowo, ze względu na ewentualne poważne zagrożenia ze strony aresztowanego⁴⁵.

Celem uzupełnienia niniejszych rozważań należy wskazać, że Europejska Konwencja Praw Człowieka nie gwarantuje wyraźnie prawa zatrzymanego do kontaktu z adwokatem bez udziału i obecności innych osób⁴⁶, jednakże Trybunał zauważa, że „gdyby adwokat nie był w stanie naradzić się ze swym klientem i otrzymać od niego poufnych instrukcji bez takiego nadzoru, wówczas jego pomoc straciłaby znacznie na użyteczności (...)”⁴⁷. Funkcją adwokata (na dalszym etapie postępowania obrońcy) jest bowiem zagwarantowanie zatrzymanemu poczucia bezpieczeństwa oraz profesjonalnego wsparcia, stworzenie przesłanek gwarantujących swobodę wypowiedzi zatrzymanego w relacjach z organami procesowymi, w tym przede wszystkim ochrona podstawowych aspektów obrony swojego klienta poprzez zapobiegnięcie negatywnym przejawom nieludzkiego traktowania na komisariatach policji⁴⁸.

4. Skala nadużyć w działalności funkcjonariuszy policji na przykładzie Polski

Problem niewłaściwego traktowania osób zatrzymanych przez policję należy niewątpliwie do najczęstszych zarzutów formułowanych pod adresem funkcjonariuszy publicznych przez osoby, wobec których podjęta została określona interwencja. Ocena zasadności tego typu zarzutu dokonywana przez pryzmat art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 1950 r. nie jest zadaniem prostym.

W Polsce szacuje się, że nieco ponad 2% spraw, w których wszczęto postępowanie przeciwko funkcjonariuszom policji z art. 246 k.k., kończy się wniesieniem aktu oskarżenia do sądu (w roku 2014 – 2,45%, w roku 2015 – 2,06%, w pierwszych dwóch kwartałach 2016 r. – 2,23%)⁴⁹. Zaledwie nieco ponad 2% spośród

⁴⁴ Por. wyroki ETPCz z: 12.05.2005 r., sprawa 46221/99 *Öcalan v. Turcji*, § 135; 2.03.2010 r., sprawa 54729/00 *Adamkiewicz v. Polsce*, § 32.

⁴⁵ Zob. wyrok ETPCz z 28.06.1984 r., sprawa 7819/77 *Cambell i Fell v. Wielka Brytania*, A. 80, § 113.

⁴⁶ Wyrok ETPCz z 28.11.1991 r., sprawa 12629/87 i 13965/88 *S. v. Szwajcaria*.

⁴⁷ *Ibidem*, § 48.

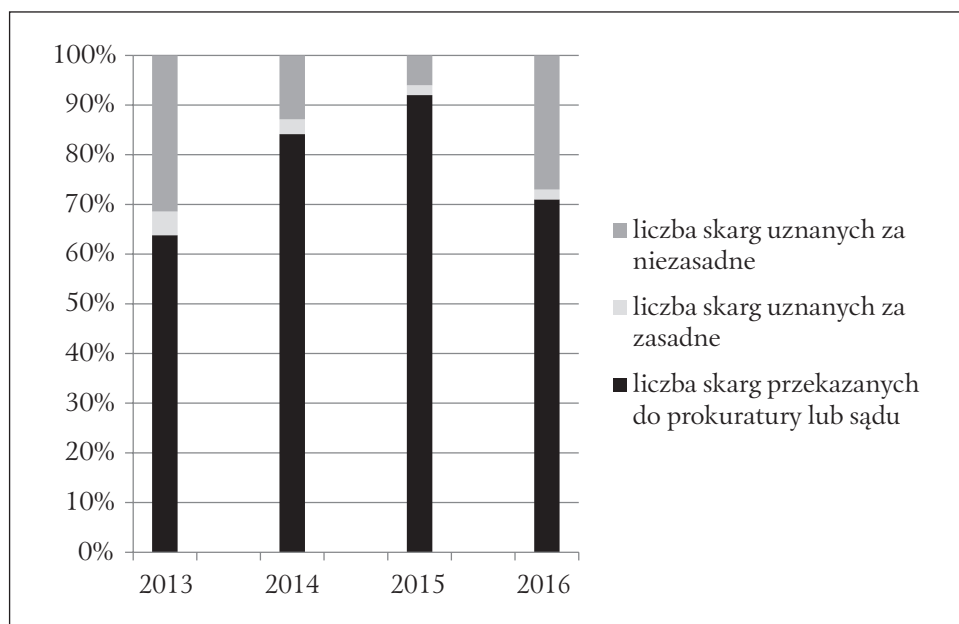
⁴⁸ Zob. P. Kardas, *Gwarancje...*, s. 18; K.W. Ujazdowski, *Dyrektywa o dostępie do pomocy adwokackiej i prawie do poinformowania osoby trzeciej o zatrzymaniu – w świetle art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Forum Prawnicze” 2015, nr 4, s. 53.

⁴⁹ Raport Sekcji Praw Człowieka przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Warszawie na temat problemu sposobu traktowania osób pozbawionych wolności przez funkcjonariuszy policji i innych służb, Warszawa 2017, s. 4.

spraw, w których zostaje wszczęte postępowanie karne, zostaje poddane badaniu przez niezawisły sąd na etapie postępowania sądowego. Pozostałe sprawy są umarzane już na etapie postępowania przygotowawczego, zaś w przypadku ponad 50% zawiadomień nie dochodzi w ogóle do wszczęcia postępowania karnego⁵⁰.

W latach 2008–2015 za dopuszczenie się przestępstwa z art. 246 k.k., noszącego częściowo znamiona tortur, skazano w Polsce 33 funkcjonariuszy policji w 22 sprawach karnych. W 2016 r. uprawomocniło się 6 wyroków skazujących łącznie 9 funkcjonariuszy w postępowaniach w sprawie z art. 246 k.k.⁵¹.

Wykres 1. Nieludzkie lub poniżające traktowanie – liczba skarg

Źródło: Prawa osób pozbawionych wolności. Podstawowe problemy prawne i praktyczne – perspektywa HFPC, Warszawa 2018.

Chociaż „trudności w podejmowaniu działań policji we współczesnych społeczeństwach, nieprzewidywalność ludzkiego postępowania oraz wybory operacyjne, których należy dokonywać w zakresie priorytetów i zasobów”⁵² uzasadniają przyznanie organom policyjnym pewnego stopnia swobody

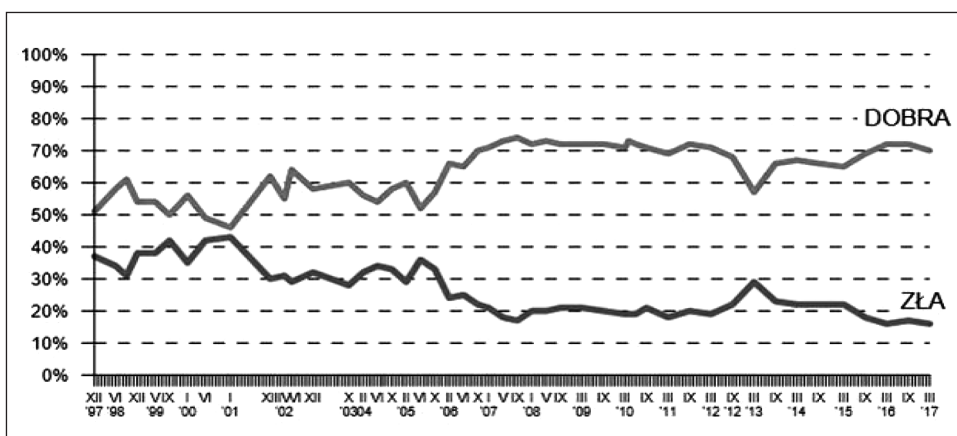
⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/raporty-rocne> (dostęp: 3.10.2018 r.).

⁵² Wyrok ETPCz z: 31.05.2007 r., sprawa 7510/04 *Kontrová v. Słowacja*, § 50.

w odniesieniu do sposobu radzenia sobie z daną sytuacją, działania funkcjonariuszy publicznych w stosunku do osób zatrzymanych nierzadko stanowią pogwałcenie uniwersalnych wartości, takich jak: godność ludzka, wolność czy poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności. Sprawująca szczególne kompetencje w społeczeństwie służba mundurowa, dopuszczająca się aktów „instrumentalnej przemocy”⁵³, nie zawsze jawi się jako probierz bezpieczeństwa publicznego w państwie demokratycznym. Sposób traktowania osób zatrzymanych na etapie aresztowania i śledztwa prowadzonego przez policję, mierzony oczekiwaniami społecznymi oraz zasadą proporcjonalności, niewątpliwie wpływa na ochronę lojalności i zaufania do konstytucyjności działań dowódców sił policyjnych, w tym wiarygodność policji w oczach opinii publicznej⁵⁴.

Wykres 2. Zmiany opinii o Policji

Źródło: Komunikat z badań CBOS nr 32/2017, Warszawa 2017.

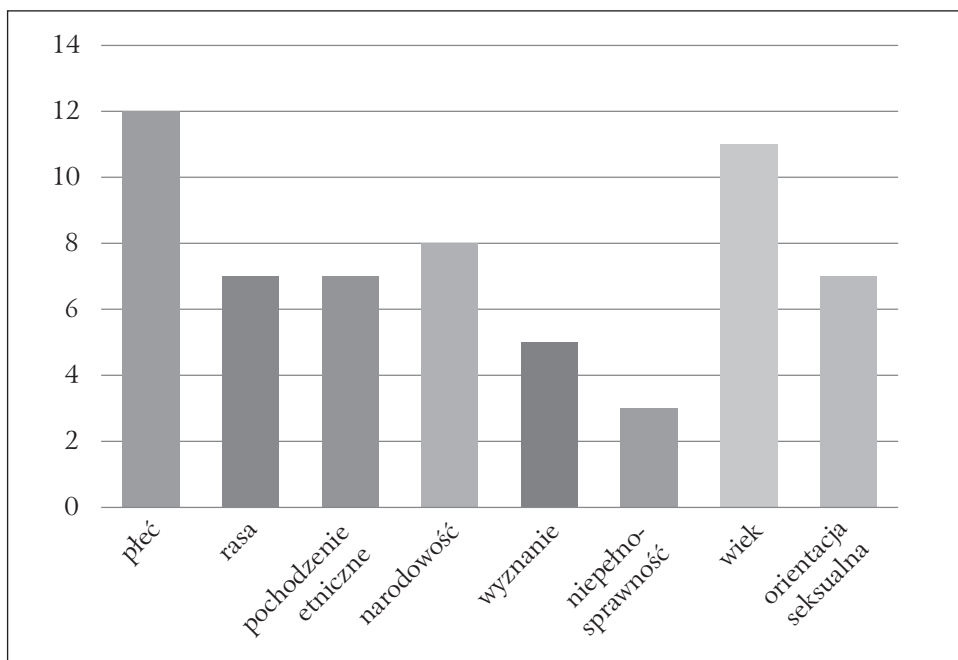
Doniesienia medialne dotyczące przekroczenia uprawnień przez funkcjonariuszy publicznych czy też stosowania niewspółmiernych środków przymusu fizycznego lub zdarzeń nadzwyczajnych w postaci śmierci osób zatrzymanych, rodzi pytanie o skuteczną ochronę praw i wolności obywatelskich na wczesnym etapie postępowania przygotowawczego. Niepokój wzbudza stanowisko Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom, zgodnie z którym problem

⁵³ I. Loader, N. Walker, *Civilizing security*, Cambridge 2007, s. 106–115.

⁵⁴ Obecnie siedmiu na dziesięciu Polaków (70%) pozytywnie ocenia pracę policjantów; natomiast co szósty (16%) ma o niej negatywną opinię. Zob. szerzej: Komunikat z badań. Oceny instytucji publicznych, nr 32/2017, Warszawa 2017, s. 11.

brutalności funkcjonariuszy, mający miejsce podczas aresztowania, przewożenia zatrzymanych na posterunek policji lub wstępnego przesłuchania, w dalszym ciągu nie został rozwiązany⁵⁵.

Wykres 3. Złe traktowanie przez policję ze względu na przynależność do danej grupy – na podstawie prowadzonych spraw

Źródło: Raport z badania ankietowego dotyczącego złego traktowania osób podejrzanych i zatrzymanych przez funkcjonariuszy policji, HFPC, Warszawa 2018.

5. Zakończenie

Problem nieuzasadnionego użycia siły przez funkcjonariuszy policji i inne organy ścigania w stosunku do osób zatrzymanych od dekad stanowi przedmiot rozważań Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Europejskiego Komitetu

⁵⁵ Rapport au Conseil fédéral suisse relatif à la visite effectuée en Suisse par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 10 au 20 octobre 2011, CPT/Inf (2012) 26, pkt 10.

ds. Zapobiegania Torturom. Przypadki naruszania praw osób zatrzymanych, wynikające z niedopuszczalnego i niegodziwego traktowania, prowadzącego do naruszenia art. 3 Konwencji Europejskiej⁵⁶, stanowią asumpt do poszukiwań rozwiązań prawnych w większym stopniu zapewniających gwarancję ochrony praw człowieka oraz skuteczną odpowiedzialność policji (*accountability of the police*). Chociaż „sprawiedliwość wskazuje na granice, a dobro wskazuje cel”⁵⁷, wciąż aktualne pozostaje starożytne pytanie: *Quis custodiet ipsos custodes?* (Kto upilnuje samych strażników?).

Obecnie żaden system karnoprosesowy nie zabezpiecza w pełni obywateli przed naruszeniem ich prawa do wolności oraz słusznym interesów w wyniku działań organów procesowych. W praktyce środki kontrolno-represyjne, podejmowane z myślą o wzmocnieniu bezpieczeństwa, implikują zagrożenie podstawowych praw człowieka poprzez nieproporcjonalnie duże możliwości wprowadzania restrykcji i ograniczeń wolności. To zaś powoduje, że pojawia się konieczność stworzenia reguł związanych ze sposobem i trybem przeprowadzania czynności przesłuchania w sposób zabezpieczający w takim stopniu, w jakim jest to możliwe, przed nadużyciami i zagrożeniami w zakresie wpływania przez organy procesowe (policję) na sposób składania depozycji, a w konsekwencji ewentualne przyznanie się do popełnienia przestępstwa.

Analiza spraw rozpoznawanych przez ETPCz prowadzi do konstatacji, że istotny problem wielu państw dotyczy zapewnienia skutecznego śledztwa w przypadku skarg dotyczących stosowania tortur wobec osób zatrzymanych. Chociaż postulaty wprowadzenia rozwiązań w postaci: a) elektronicznego utrwalania przesłuchań policyjnych chroniących z jednej strony osobę zatrzymaną, z drugiej – funkcjonariusza publicznego przed bezpodstawnymi oskarżeniami ze strony zatrzymanych⁵⁸, b) tzw. *body cameras* (kamer mających na celu rejestrację przebiegu interwencji zainstalowanych na mundurach interweniujących funkcjonariuszy), c) monitoringu policyjnych pomieszczeń, przy jednoczesnym ograniczeniu tzw. martwych punktów (nieobjętych monitoringiem kamer)⁵⁹, znane są od dawna, trudno oprzeć się wrażeniu – biorąc pod uwagę liczbę skarg kierowanych do ETPCz – że uprawnienia osób zatrzymanych wciąż nie stanowią praktycznej i skutecznej gwarancji podstawowych praw człowieka, a jedynie iluzoryczną zasłonę.

⁵⁶ M. Lewandowski, *Realizacja art. 3 Europejskiej Konwencji...*, s. 99–100.

⁵⁷ J. Rawls, *Justice draws the limit, the good shows the point* [w:] *Collected Papers*, red. S. Freeman, Harvard 2001, s. 449.

⁵⁸ Standardy CPT, s. 7.

⁵⁹ Raport Sekcji Praw Człowieka przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Warszawie na temat problemu sposobu traktowania osób pozbawionych wolności przez funkcjonariuszy policji i innych służb, s. 22.

Bibliografia

Akty prawne

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności, Dz.Urz. UE L 294, s. 1–12.

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., Dz.U. 1993 Nr 61 poz. 284.

Orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Wyrok ETPCz z 12.01.2016 r., sprawa 37537/13 *Borg v. Malcie*.

Wyrok ETPCz z 9.06.2016 r., sprawa 2308/06 *Saranchov v. Ukrainie*.

Wyrok ETPCz z 10.11.2016 r., sprawa 48016/06 i 7817/07 *Sitnevskiy i Chaykovskiy v. Ukrainie*.

Wyrok ETPCz z 20.10.2015 r., sprawa 25703/11 *Dvorski v. Chorwacji*.

Wyrok ETPCz z 6.10.2015 r., sprawa 4722/09 *Turbylev v. Rosji*.

Wyrok ETPCz z 9.04.2014 r., sprawa 30460/13 *A. T. v. Luksemburgowi*.

Wyrok ETPCz z 1.10.2013 r., sprawa 38494/04 *Gonța v. Rumunii*.

Wyrok ETPCz z 17.09.2013 r., sprawa 22426/11 *Przemysk v. Polsce*.

Wyrok ETPCz z 24.01.2012 r., sprawa 24893/05 *Nechto v. Rosji*.

Wyrok ETPCz z 12.01.2012 r., sprawa 16717/05 *Todorov v. Ukrainie*.

Wyrok ETPCz z 27.09.2011 r., sprawa 22339/08 *Karbowniczek v. Polsce*.

Wyrok ETPCz z 21.04.2011 r., sprawa 42310/04 *Nechiporuk i Yonkalo v. Ukrainie*.

Wyrok ETPCz z 28.10.2010 r., sprawa 42310/04 *Leonid Lazarenko v. Ukrainie*.

Wyrok ETPCz z 20.04.2010 r., sprawa 12315/05 oraz 17605/04, *Laska i Lika v. Albanii*.

Wyrok ETPCz z 2.03.2010 r., sprawa 54729/00 *Adamkiewicz v. Polsce*.

Wyrok ETPCz z 13.10.2009 r., sprawa 7377/03 *Dayanan v. Turcji*.

Wyrok ETPCz z 24.09.2009 r., sprawa 7025/04 *Pishchalnikov v. Rosji*.

Wyrok ETPCz z 12.05.2009 r., sprawa 9258/04 *Mrozowski v. Polsce*.

Wyrok ETPCz z 31.03.2009 r., sprawa 14612/02 *Wiktorko v. Polsce*.

Wyrok ETPCz z 31.03.2009 r., sprawa 20310/02 *Płonka v. Polsce*.

Wyrok ETPCz z 24.02.2009 r., sprawa 19616/04 *Pieniak v. Polsce*.

Wyrok ETPCz z 13.01.2009 r., sprawa 15562/02 *Lewandowski i Lewandowska v. Polsce*.

- Wyrok ETPCz z 11.12.2008 r., sprawa 4268/04 *Panovits v. Cyprowi*.
Wyrok ETPCz z 27.11.2008 r., sprawa 36391/02 *Salduz v. Turcji*.
Wyrok ETPCz z 23.10.2007 r., sprawa 29089/06 *Colibaba v. Mołdawii*.
Wyrok ETPCz z 31.05.2007 r., sprawa 7510/04 *Kontrová v. Słowacja*.
Wyrok ETPCz z 12.04.2007 r., sprawa 48130/99 *Ivan Vasilev v. Bułgarii*.
Wyrok ETPCz z 12.04.2007 r., sprawa 46702/99 *Dzwonkowski v. Polsce*.
Wyrok ETPCz z 12.05.2005 r., sprawa 46221/99 *Öcalan v. Turcji*.
Wyrok ETPCz z 18.10.2004 r., sprawa 42066/98 *Bursuc v. Rumunii*.
Wyrok ETPCz z 27.05.2004 r., sprawa 25143/94 *Yurttas v. Turcji*.
Wyrok ETPCz z 19.05.2004 r., sprawa 70276/01 *Gusinkiy v. Rosji*.
Wyrok ETPCz z 24.04.2003 r., sprawa 435/94 *Aktas v. Turcji*.
Wyrok ETPCz z 20.06.2002 r., sprawa 27715/95 i 30209/96 *Berliński v. Polsce*.
Wyrok ETPCz z 29.04.2002 r., sprawa 2346/02 *Pretty v. Wielkiej Brytanii*.
Wyrok ETPCz z 22.05.2001 r., sprawa 22279/93 *Altay v. Turcji*.
Wyrok ETPCz z 13.02.2001 r., sprawa 29731/96 *Krombach v. Francji*.
Wyrok ETPCz z 28.11.2000 r., sprawa 29462/95 *Rehbock v. Słowenii*.
Wyrok ETPCz z 6.04.2000 r., sprawa 26772/95 *Labita v. Włochom* [GC], ECHR 2000-IV.
Wyrok ETPCz z 8.02.1996 r., sprawa 18731/91 *John Murray v. Wielkiej Brytanii*.
Wyrok ETPCz z 4.12.1995 r., sprawa 18896/91 *Ribitsch v. Austria*, A.336, § 34–36.
Wyrok ETPCz z 24.11.1993 r., sprawa *Imbrioscia przeciwko Szwajcarii*, Serie A nr 275.
Wyrok ETPCz z 28.11.1991 r., sprawa 12629/87 i 13965/88 *S. v. Szwajcaria*.
Wyrok ETPCz z 7.07. 1989 r., sprawa 14038/88 *Soering v. Wielkiej Brytanii*.
Wyrok ETPCz z 28.06.1984 r., sprawa 7819/77 *Cambell i Fell v. Wielka Brytania*, A. 80, § 113.
Wyrok ETPCz z 9.04.1984 r., sprawa 8966/80 *Goddi v. Włochom*.
Wyrok ETPCz z 13.05.1980 r., sprawa *Artico v. Włochom*, A.35.
Wyrok ETPCz z 26.04.1979 r., sprawa *Sunday Times v. Wielkiej Brytanii* (nr 1), A.30.

Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego

- Wyrok TK z 8.10.2013 r., K 30/11.
Wyrok TK z 28.11.2007 r., K 39/07, „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy – Seria A” 2007, nr 10.

Orzeczenia U.S.

U.S. Supreme Court. *Miranda v. Arizona*, 384 U.S. 436 (1966). *Miranda v. Arizona*. No. 759. Argued February 28-March 1, 1966. Decided June 13, 1966. 384 U.S. 436.

Literatura

- Friendly H.J., *Some Kind of Hearing*, „University of Pennsylvania Law Review” 1975, nr 123.
- Gronowska B., Jasudowicz T., Balcerzak M., Lubiszewski M., Mizerski R., *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2010.
- Kardas P., *Gwarancje prawa do obrony oraz dostępu do obrońcy na wstępnym etapie postępowania karnego. Kilka uwag w świetle Dyrektywy w sprawie prawa dostępu do adwokata, doktryny Salduz oraz doktryny Miranda*, „Palestra Świętokrzyska” 2018, nr 43–44.
- Komunikat z badań. Oceny instytucji publicznych, 2017, nr 32.
- Levine J.P., Musheno M.C., Palumbo D.J., *Criminal Justice in America: Law in Action*, New York 1986.
- Lewandowski M., *Realizacja art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Europie Środkowo-Wschodniej: przegląd orzecznictwa strasburskiego*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego” 2011, nr 2.
- Loader I., Walker N., *Civilizing security*, Cambridge 2007.
- Michałowska G., *Ochrona praw człowieka w Radzie Europy i Unii Europejskiej*, Warszawa 2007.
- Osiatyński W., *Filozofia i historia praw człowieka* [w:] *Prawa człowieka a Policja*, red. A. Rzepliński, Legionowo 1994.
- Philips R.C., *The Fifth Amendment and Miranda. A Legal Update. Table of Contents. Second Edition*, May 2016.
- Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w roku 2016, Warszawa 2017.
- Raport Sekcji Praw Człowieka przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Warszawie na temat problemu sposobu traktowania osób pozbawionych wolności przez funkcjonariuszy Policji i innych służb, Warszawa 2017.
- Rawls J., *Justice draws the limit, the good shows the point* [w:] *Collected Papers*, red. S. Freeman, Harvard 2001.
- Saphire R.B., *Specifying Due Process Values: Toward a More Responsive Approach to Procedural Protection*, „University of Pennsylvania Law Review” 1978, s. 127.
- Schauer F., *The Miranda Warning*, „Washington Law Review” 2013, vol. 88.

- Ujazdowski K.W., *Dyrektywa o dostępie do pomocy adwokackiej i prawie do poinformowania osoby trzeciej o zatrzymaniu – w świetle art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Forum Prawnicze” 2015, nr 4.
- Wentkowska A., *Quis custodiet ipsos custodes? Skargi na działania policji – konteksty prawnoporównawcze*, Warszawa 2017.
- Wiszowaty E., *Etyka Policji. Między prawem, moralnością i skutecznością*, Warszawa 2011.

Varia

- Rapport au Conseil fédéral suisse relatif à la visite effectuée en Suisse par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 10 au 20 octobre 2011, CPT/Inf (2012) 26.
- Standardy CPT. „Merytoryczne” fragmenty sprawozdań ogólnych Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom” CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2011.
- Standardy CPT, Rada Europy, CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2011.

Netografia

- Carver R., *Does torture prevention work? Research project commissioned by the Association for the Prevention of Torture*. Report of exploratory phase, https://www.ap.t.ch/content/files/ap.t%20institutional/Carver%20research%20project%20stage%201_report.pdf.pdf [dostęp: 21.11.2019].
- Murdoch J., Roche R., *Europejska Konwencja praw człowieka a działania policji. Podręcznik dla funkcjonariuszy policji i innych organów ścigania*; https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_European_Convention_Police_POL.pdf [dostęp: 3.10.2018].
- <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/raporty-roczone> [dostęp: 3.10.2018 r.].

STRESZCZENIE

Wysoki standard praw człowieka do wolności i bezpieczeństwa osobistego, będący filarem nowoczesnego demokratycznego państwa prawa, jest przedmiotem szczegółowych rozważań i analiz w kontekście postępowania karnego. Zatrzymanie osoby, powodujące niejednokrotnie szeroki oddźwięk społeczny czy też medialny, stanowi jedną z najbardziej newralgicznych czynności znajdujących się w kompetencji organów ścigania. Założeniem autorki jest ustalenie, czy działania podejmowane przez funkcjonariuszy policji w postępowaniu karnym przeciwko osobom zatrzymanym są racjonalne i wystarczające, w szczególności nie przekraczają granicy proporcjonalności. Problemy wynikające z przykładów konkretnych spraw dotyczących zatrzymania przez funkcjonariuszy publicznych stanowią asumpt do rozważań nad europejskim standardem ochrony praw człowieka, z uwzględnieniem szlachetnej koncepcji *procedural due process*.

Ukazanie karnoprosesowych ograniczeń sfery podstawowych praw obywatelskich, zabezpieczonych odpowiednimi rygorami mającymi istotne znaczenie dla systemu prawnego demokratycznych państw, uzupełnione zostaje bogatym orzecznictwem strasburskim, uwzględniającym istotne implikacje wynikające z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Atrakcyjności naukowej podejmowanego tematu sprzyja zwiększająca się społeczna doniosłość klasycznego dla praw człowieka znaczenia wolności od tortur oraz zakazu niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania. Badanie występujących w tym zakresie tendencji koncentruje się wokół orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i standardów Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT).

Słowa kluczowe: zatrzymanie, policja, wolność osobista, tortury, prawo dostępu do adwokata

SUMMARY

The high standard of human rights to liberty and security, which is a pillar of the modern democratic rule of law, is the subject of detailed consideration and analysis in the context of criminal proceedings. Detention of a person, often causing wide social or media resonance, is one of the most sensitive activities falling within the competence of law enforcement agencies. The author's assumption is to determine whether the actions taken by police officers in criminal proceedings against detained persons are rational and sufficient, in particular do not exceed the limit of proportionality. The problems arising from the examples of specific cases concerning detention by public officers constitute an assumption to reflect on the European standard of human rights protection, taking into account the noble concept of due process.

The demonstration of the criminal-procedural limitations of the sphere of fundamental civil rights, secured by appropriate rigours that are essential for the legal system of democratic states, is complemented by rich Strasbourg jurisprudence that takes into account the significant implications of the European Convention on Human Rights. The scientific attractiveness of the subject under discussion is enhanced by the growing social significance of the classical meaning of freedom from torture and the prohibition of inhuman or degrading treatment or punishment. The study of trends in this field focuses on the case law of the European Court of Human Rights and the standards of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT).

Key words: detention, police, personal freedom, torture, access to a lawyer